

Ярослав Цехмістер
Національний медичний
університет ім. О.О. Богомольця
м. Київ

УКРАЇНСЬКИЙ МЕДИЧНИЙ ЛІЦЕЙ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Система вищої освіти постійно об'єднує та інтегрує в собі всі особливості суспільства, забезпечуючи, з одного боку, спадковість набутих у минулому знань і досвіду, а з другого – неперервний соціальний розвиток, адаптацію та професійну підготовку своїх громадян. В Україні система вищої освіти розглядається як одна з найголовніших цінностей держави, суспільної свідомості, як гарант національної безпеки. Проте глобальні зміни суспільно-політичних відносин, глибока трансформація пріоритетів сучасної економіки, несформованість ринку праці поставили нові жорсткі вимоги до системи вищої освіти, спричинили необхідність її реформування на нових законодавчих і методологічних засадах. Все це потребує створення якісно нової системи підготовки фахівців з вищою освітою. Важливою складовою цієї системи є допрофесійна підготовка учнів, в процесі якої у старшокласників формується готовність до свідомого вибору професії¹. Крім того, слід зазначити, що суспільство відчуває нагальну потребу у високоосвічених й інтелектуально розвинутих дітях. Все це є однією з причин збільшення уваги до розвитку обдарованих дітей². Проблема пошуку, підтримки і розвитку талановитої молоді набуває сьогодні загальнодержавного значення.

¹ Концепція середньої загальноосвітньої національної школи України // Початкова школа, 1990.-№ 11.-С.35-40.

² Про затвердження Комплексної програми пошуку навчання і виховання обдарованих дітей та молоді «Творча обдарованість» // Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1992.-№ 3.-С. 14-22.

Конкурентноспроможність національної медицини значною мірою залежить від досягнень у методах профілактики, діагностики та лікування, які вимагають відповідної інтелектуальної інфраструктури, гарантованого забезпечення висококваліфікованими спеціалістами. У зв'язку з цим стає очевидним, що талановита молодь у галузі медицини є цінним капіталом – своєрідною інвестицією у майбутнє здоров'я держави.

Проблема щодо необхідності створення концепції неперервної медичної освіти в Україні вперше була поставлена ректором Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця академіком Є.Г. Гончаруком (1989 р.). Розробка такої концепції передбачала:

- визначення мети та основної парадигми системи неперервної медичної освіти в цілому та її структурних елементів зокрема;
- обґрунтування основних методологічних принципів неперервної медичної освіти та розробка відповідного навчально – методичного забезпечення для реалізації концепції в практичній діяльності закладів освіти медичного профіля;
- створення системи допрофесійної підготовки учнівської молоді на спеціальності медичного профіля.

При цьому розбудова і функціонування системи неперервної медичної освіти ґрунтується на таких основоположних принципах, як-то: науковості, доступності, системності і наскрізності, неперервності і практичної цілеспрямованості, інтегративності, гуманітаризації, динамічності, відкритості, дисперсності, превентивності, синергетивності та компланарності.

Зазначимо, що особливість допрофесійної підготовки учнів до медичних спеціальностей, полягає, насамперед, у тому, що здібності до медичної професії не завжди проявляються у ранньому віці, внаслідок чого їх важко виявити повною мірою навіть на етапі переходу учнів на третю ступінь навчання у середніх закладах освіти. На конкурсних екзаменах у медичні інститути і університети перевіряються відповідні знання абітурієнтів, а схильність до медичної діяльності залишається поза уваги приймальної комісії. Між тим, варто зазначити, що окрім знань предметів, з яких буде підготовлений майбутній лікар, важливого значення мають його особистісні якості, готовність до виконання гуманістичної місії медика. Тому на сучасному етапі розвитку системи неперервної медичної освіти набуває значної актуальності проблема раннього вияву здібностей та нахилів учнів до медичної діяльності, засобів їх розвитку в системі допрофесійної підготовки.

За таких умов народилася ідея створення спеціалізованого навчального закладу головною метою діяльності якого була б освіта і виховання здібної молоді, яка поєднує високий інтелектуальний та духовний розвиток, готовність до вступу у медичний вуз, подальшого виконання високого покликання лікаря.

Національний медичний університет м. Києва у 1990 році першим в Україні створив спочатку медичні класи, а потім два державні медичні ліцеї, які стали важливим компонентом в системі неперервної медичної освіти. Досвід роботи ліцеїв переконав доцільність і ефективність таких профільованих закладів освіти. Але, час вимагав певного реформування діяльності ліцеїв, введення в освітній процес нових технологій і методик навчання, забезпечення наступності у навчанні між ліцеєм та медичним університетом. Саме тому у 1997 році при сприянні Міністерства охорони здоров'я, Міністерства освіти та Головного управління освіти м. Києва був створений єдиний Український медичний ліцей (УМЛ).

При організації діяльності Українського медичного ліцею були враховані специфіка пошуку, відбору, навчання й виховання обдарованої учнівської молоді, педагогічний досвід спеціалізованих, профільних шкіл, міжнародний досвід допрофесійної підготовки, а тому ліцей почав розвиватися як інноваційний середній заклад освіти академічного рівня, з відповідним теоретичним, змістовним, кадровим, технологічним та фінансовим забезпеченням.

Серед основних напрямів діяльності ліцею ми виділяємо такі:

- формування у ліцеїстів почуття відповідальності, формування і розвиток у них таких рис характеру та властивостей емоційно-вольової сфери, які б забезпечили у майбутньому реалізацію індивідуальних здібностей і обдарувань у професійній, суспільно-державній та особистій сферах, потребу у постійному самовдосконаленні і постійному саморозвитку;
- створення інтегрованих програм, які б забезпечили перманентність навчання у ліцеї та медичному університеті, підготовку найбільш обдарованих ліцеїстів до спеціального науково-педагогічного факультату;
- створення системи психоаналізу ліцеїстів, як майбутніх лікарів;
- розроблення системи методів викладання навчальних дисциплін, що поєднують індивідуальний і диференційований підходи до навчання, і забезпечують глибоке та свідоме засвоєння базових знань з макси-

- малым задоволенням індивідуальних запитів та інтересів особистості, її реальних здібностей, нахилів та можливостей;
- здійснення профорієнтаційної роботи серед учнів загальноосвітніх шкіл, пошук обдарованих дітей, здатних не тільки опанувати професію лікаря, а й усвідомити її високу гуманістичну місію;
- формування в учнів понять про загальнолюдські цінності – добро, справедливість, взаємодопомога, милосердя, відданість обов'язку і обраній професії та ін. і формування в них гуманістичних переконань і розуміння необхідності керуватись цими високими принципами в усіх сферах життя;
- виховання національно свідомого громадянина світового співтовариства з усвідомленням його різноманітності, цілісності та єдності;
- створення умов для формування у навчально-виховному процесі почуття національної гідності, безмежної любові до України, до її традицій і культури, що відповідає цілям духовного і культурного відродження української нації;
- створення у навчально-виховному процесі сприятливих умов для духовного, емоційного, гуманітарно-естетичного і фізичного розвитку учнів, формування культурної, інтелектуальної, громадсько-активної особистості, яка має нестандартне мислення, здатна до самоаналізу і саморозвитку;
- удосконалення системи підбору висококваліфікованих педагогічних кадрів для роботи з ліцеїстами.

Теоретико-методологічною основою допрофесійної підготовки учнів в Українському медичному ліцеї стала концептуально-технологічна модель середнього закладу освіти, діяльність якого спрямована на реалізацію функцій підготовки учнів до медичних спеціальностей: загальноосвітню, професійно-спрямовану, особистісно-розвивальну, гуманістичного виховання. Водночас означена модель визначає мету і зміст допрофесійної підготовки учнів до медичних спеціальностей.

Допрофесійна підготовка старшокласників в ліцях медичного профілю є невід'ємною складовою цілісної системи медичної освіти і будується на основі діалектичної єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне – вона є складовою неперервної медичної освіти; як особливе – має специфіку, зумовлену особливостями й закономірностями функціонування середнього закладу освіти; як індивідуальне – відображає залежність її ефективності від особистісних якостей учнів, гуманістичної спрямованості їх індивідуальності.

Теоретичну основу функціонування означеної моделі допрофесійної підготовки становлять філософські і психолого-педагогічні теорії, ідеї, підходи Г.С. Сковороди, Т.Г. Шевченка, К.Д. Ушинського, Г.І. Ващенко, С.Ф. Русової, Г.С. Костюка, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, представників сучасних науково-педагогічних шкіл, педагогів-новаторів. Могутнім поштовхом для формування свідомості ліцеїстів – майбутніх лікарів стають також ідеї і особистий приклад великого хірурга, вченого-гуманіста М.І. Пирогова, його послідовників і однодумців – В.О. Караваєва, М.І. Козлова, О.П. Вальтера, знаменитих професорів і академіків – М.В. Скліфосовського, В.В. Підвисоцького, В.О. Беца, Д.К. Заболотного, О.О. Богомольця, О.П. Кримова, М.Д. Стражеско, О.М. Марзеєва, М.М. Амосова, які залишили нам зразки патріотизму самовідданої любові до науки, вірності професійному і людському обов'язку.

Діяльність медичного ліцею будується з урахуванням необхідності: органічного зв'язку із світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежності від політичних, громадських і релігійних організацій; диференціації змісту і форм навчання ліцеїстів; гнучкості і прогнозованості педагогічного впливу; реалізації парадигми розвивального навчання; єдності, наступності, неперервності і варіантності форм і методів навчання; входження у європейський освітній простір. Особливістю функціонування ліцею є те, що він є органічною частиною, структурним підрозділом Національного медичного університету в м. Києві. Саме тому Український медичний ліцей як заклад середньої освіти акумулює і інтегрує всі глибинні, закономірно пов'язані елементи змісту, форм і методів підготовки майбутнього медика в їх протиріччях, причинно-наслідкових відношеннях, перспективах розвитку і тенденціях на майбутнє.

При організації навчально-виховного процесу ми виходили з того, що на методологічно-концептуальному рівні підготовка до спеціальності медика, повинна використовувати не традиційний предметно-дисциплінарний підхід у допрофесійній підготовці учнів, а якісно новий, інтегративно-синергативний підхід до відокремлення, групування, взаємопроникнення основного змісту середньої освіти (державний компонент навчального плану) і варіантної його частини, який би забезпечив найбільш оптимальний рівень адаптації учнів у вищому медичному закладі освіти. За таких умов однією з провідних тенденцій профілізації в ліцеї є організація функціонування змісту фундаментальних дисциплін в узгодженні з медико-біологічним характером освіти.

Розроблені і теоретично обгрунтовані авторські лекційні, практичні і лабораторні курси з фундаментальних дисциплін, що дає змогу максимально підготувати ліцеїстів до вивчення цих предметів на першому курсі медичного університету. Для ліцеїстів авторськими колективами відповідних профільних кафедр медичного університету під головуванням завідувачів були розроблені наскрізні інтегровані програми з таких предметів – «Фізика» (професор О.В. Чалий), «Біологія» (професор О.В. Романенко), «Хімія органічна та неорганічна» (професори – В.О. Калібабчук та Ю.І. Губський), «Іноземна мова» (доцент Л.Я. Аврахова), «Латинська мова» (професор Ю.В. Шанін), «Медицина» і «Валеологія» (професор В.З. Нетяженко), «Інформатика» (професор О.В. Чалий та доктор пед.наук І.Є. Булах), «Українська мова та література» (професори – Н.М. Гаєвська та В.Я. Неділько), які пройшли рецензування у встановленому порядку, були обговорені на науково-методичних комісіях з відповідних дисциплін, затверджені Міністерством освіти України. При розробці означених програм була зосереджена увага на необхідності засвоєння ліцеїстами як державного стандарту освіти, так і тих тем фундаментальних дисциплін, які не входять до складу загальноосвітніх державних Програм з відповідних предметів, але є необхідною основою для навчання у медичному університеті. Досвід викладання за розробленими авторськими програмами свідчить про значну активізацію пізнавальної діяльності учнів, ефективне формування у майбутніх лікарів готовності до інтегрування отриманих знань з фундаментальних дисциплін з конкретними механізмами функціонування систем організму людини, розуміння різного виду паталогій, дій лікарських препаратів тощо.

Особистісно-орієнтовний характер педагогічної взаємодії передбачає нові підходи до організації процесу пізнання, наукового насичення і реалізації змісту навчального матеріалу, інформаційного забезпечення процесу навчання, модернізації форм, методів і засобів організації творчої навчальної діяльності учнів, реалізації на практиці принципів педагогіки співробітництва, педагогічної гармонії, створення творчої атмосфери на уроці, постійного самоаналізу діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу. Гуманітаризація навчального процесу в ліцеї реалізується як на гносеологічному, так і методологічному рівнях, оскільки розроблені інтегровані програми синтезують природничі і гуманітарні стандарти середньої освіти. Означене стосується, перш за все, спеціально розроблених лабораторних практикумів кафедри медичної фізики, орга-

нічної та неорганічної хімії, біології та науково – ознайомчої практики, що проводить кафедра пропедевтики внутрішніх хвороб, у процесі яких ліцеїсти спостерігають взаємозв'язок законів природи, вчаться досліджувати взаємодію людини з навколишнім середовищем, усвідомлюють, що саме людина є міра всіх наук.

Ефективна діяльність Українського медичного ліцею забезпечується конкурсним відбором педагогічних працівників, урахуванням їх духовних і ціннісних орієнтацій, відповідності їх педагогічних дій гуманістичним принципам, рівня науково-професійної підготовки. До основних функцій творчої педагогічної діяльності викладача ліцею відносимо: аксіологічну, інформаційну, розвивальну, операційну, діагностуючу, стимулюючу, контролюючу. Крім того, в організації навчального процесу в ліцеї бере участь вісім кафедр медичного університету – медичної та біологічної фізики, біології, органічної та неорганічної хімії, іноземної мови, латинської мови, пропедевтики внутрішніх хвороб, медичної інформатики. Слід зазначити, що серед 52 викладачів медуніверситету, які викладають у ліцеї, – 5 професорів, 11 доцентів та старших викладача, решта мають ступінь кандидата наук, серед вчителів (16 вчителів школи) – 9 вчителів-методистів, 7 мають вищу категорію.

За час існування ліцею педагогічним колективом накопичений певний досвід побудови його освітньої системи, розроблена модель випускника ліцею, в якій визначені особистісні, професійні якості майбутнього лікаря, розроблена система індивідуалізації його профільної підготовки. Провідною формою контролю за успішністю ліцеїстів є засідання науково – методичної ради, на які запрошуються викладачі, куратори груп (соціальні педагоги), представники батьківської та учнівської громад.

Досвід діяльності ліцею свідчить, що допрофесійна підготовка майбутніх лікарів у ліцях медичного профілю стає ґрунтовною основою для розвитку їх стійкого інтересу до роботи медика вже в умовах середнього закладу освіти. При цьому ліцей залишається відкритою системою, спроможною до саморозвитку у відповідності до змін, які відбуваються у сучасному суспільстві України.

Ярослав Цехмістер

УКРАЇНСЬКИЙ МЕДИЧНИЙ ЛІЦЕЙ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Резюме

В Україні система вищої освіти розглядається як одна з найголовніших цінностей держави, суспільної свідомості, як гарант національної безпеки. Проте глобальні зміни суспільно-політичних відносин, глибока трансформація пріоритетів сучасної економіки, несформованість ринку праці поставили нові жорсткі вимоги до системи вищої освіти, спричинили необхідність її реформування на нових законодавчих і методологічних засадах. Все це потребує створення якісно нової системи підготовки фахівців з вищою освітою. Важливою складовою цієї системи є допрофесійна підготовка учнів, в процесі якої у старшокласників формується готовність до свідомого вибору професії. У роботі розглядаються особливості допрофесійної підготовки учнів до медичних спеціальностей, основні цілі та принципи діяльності ліцею медичного профілю. Аналізуються концептуальні положення і досвід Українського медичного ліцею як ланки у системі неперервної медичної освіти.

Jarosław Cechmister

UKRAIŃSKIE LICEUM MEDYCZNE: DOŚWIADCZENIA I PERSPEKTYWY ROZWOJU

Streszczenie

Na Ukrainie system kształcenia wyższego rozpatruje się jak jedną z najwyższych wartości państwa, społecznej świadomości, gwarantujące narodowe bezpieczeństwo. Globalne zmiany stosunków społeczno-politycznych, głęboka transformacja priorytetów współczesnej ekonomii, niestabilność rynku pracy, postawiły nowe ostre wymagania w odniesieniu do systemu oświaty wyższej, spowodowały niezbędną jego zreformowania na nowych prawnych i metodologicznych zasadach. Wszystko to potrzebuje stworzenia nowego systemu przygotowania specjalistów oświaty wyższej. Ważną składową tego systemu jest przedzawodowe przygotowanie uczniów, w procesie którego wśród uczniów starszych klas formuje się gotowość do świadomego wyboru zawodu. W pracy rozpatrywane są osobliwości przedzawodowego przygotowania uczniów do specjalności medycznych, główne cele i zasady działalności liceum o kierunku medycznym. Analizuje się konceptualne założenia i doświadczenia Ukraińskiego liceum medycznego jako elementu systemu ciągłego kształcenia medycznego.

Yaroslav Tsekhmister

THE UKRAINIAN MEDICAL COLLEGE: EXPERIENCE AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT

Summary

The higher educational system in Ukraine is considered as one of the most important values of the state and social awareness, as a guarantee of national security. The global changes in social-political relations, the profound transformation of priorities of modern economy, the nonformation of the employment market put the new strong requirements for the higher educational system, caused the need of its reforming based on new legislative and methodological principles. All these things need the creation of new qualitative system of the higher vocational training. The important part of this system is a pupils' prevocational training during which the senior pupils are getting ready for the rational choice of their profession. The distinctive features of pupils' prevocational training for medical specialities, the main aims and principles of medical college activity are considered in the paper. The conceptual theses and experience of the Ukrainian Medical College as a part of continuous medical education system are analyzed.